

Bírálati vélemény

Zsolnai Anikó „A szociális kompetencia fejlődése és fejlesztési lehetőségei gyermekkorban” című akadémiai doktori értekezéséről

Zsolnai Anikó a szociális kompetencia témakör egyik kiemelkedő hazai szakértője, nevéhez számos könyv, hazai és nemzetközi tanulmány fűződik, mind elméleti, mind pedig gyakorlati munkája kiemelkedő. A dolgozat méltó összefoglalása eddigi munkásságának. A neveléstudomány egyik nagy kihívása a szociális kompetencia megismerése, illetve fejlesztése, hiszen a társadalom alapvető szükségessége a kooperáció, ennek készségét pedig gyermekkorban kell megalapozni. Különösen figyelemre méltó az az önkritikus látásmód, ami sok kutatóból hiányzik, és ami abban mutatkozik meg, ahogyan a saját kutatási eredményeit elemzi, értékeli, és hogy mindez továbbgondolásra sarkallja.

Maga a dolgozat jól tagolt, mégis egymáshoz jól illeszkedik a három rész: az elméleti bevezetés, az empirikus kutatások eredményeinek összefoglalása, valamint a fejlesztési lehetőségről adott áttekintés.

Az elméleti bevezetés három fő területet ölel fel: a szociális, az érzelmi kompetencia és a kötődés koncepcióit. Az érzelmi kompetencia kutatása különösen sok nehézséget jelent, és igazából nehéz is elválasztani a szociális kompetenciától. Vannak, akik az utóbbi részének tekintik, azonban van létjogosultság az elkülönült értelmezésének is. A kötődés kutatása mostanában kissé háttérbe szorult az első két jelenséggel szemben, sok esetben úgy tűnik, mintha már mindent feltártunk volna ezen a területen. A korai biztonságos kötődést azonban nem lehet eléggé hangsúlyozni, ráadásul kiemelt jelentősége van a szociális kompetencia fejlődésében is.

Ugyanakkor érdemes figyelembe venni azt is, hogy a szociális és érzelmi kompetenciának vannak genetikai és egyéni pszichológiai meghatározói is, ami persze már túlmutatna a pedagógiai relevancián, azonban mégis érdemes ezt is fontolóra venni a fejlesztések terén. A neuropszichológiai kutatások, képalkotó eljárások vagy akár a genetikai vizsgálatok bevonása komplexebb képet ad a folyamatokról, mint a sokszor nehezen megvalósítható neveléstudományi kísérletek. Ezeket a nehézségeket a szerző is elismeri, megfelelő kontextusba helyezve így a kutatási eredményeket.

A Bevezetés a szociális kompetencia értelmezésével, történeti áttekintésével és definíciójával kezdődik. Külön fejezetet szentel az érzelmek szerepének a szociális kompetencia működésében. Ez a rész rendkívül alapos, csakúgy, mint a kötődés természetéről szóló fejezet. A 75. oldalon kitér a genetikai és molekuláris biológiai vizsgálatok eredményeire is. Az összefoglaló táblázatok jól kiegészítik a szöveges részeket.

Külön fejezet szól a szociális kompetencia fejlődéséről gyermek- és serdülőkorban. A serdülőkor társas-szintű változásairól még bővebben ír a 112-113. oldalakon (aminek az opponens külön örült, lévén ez a szakterülete), így elmondható, hogy a pedagógiai relevancia szempontjából minden lényeges elem megtalálható ebben a részben.

A szociális kompetencia szempontjából lényeges a szociális készségek és képességek fogalmi meghatározása, annál is inkább, mert az empirikus kutatásokban az operacionalizálás ezen alapszik.

A disszertáció második nagy részében az empirikus kutatások legfontosabb eredményei kerülnek bemutatásra. A kutatások négy nagy területre koncentrálnak: 1) a szociális kompetencia alkotóelemeinek fejlődése, 2) a szociális készségek alakulása, 3) az agresszív és proszociális viselkedésben szerepet játszó szociális kompetencia, és 4) a szociális készségek fejlesztésének lehetőségei. A kutatások a 2005-2015 közötti kutatómunka adatain alapulnak.

A Szerző a kutatási módszertan széles tárházát sorakoztatta fel: interjúk, megfigyelések, önértékelések, szociometria, mérőskálák alkalmazását. Keresztmetszeti és longitudinális tervezésű kutatásokra egyaránt épített. Kultúraközi összehasonlítás is tárgyát képezte kutatásainak.

A kutatási eredmények bemutatásánál kissé szokatlan, hogy nem projekt-szinten, hanem témakör szerint történik, azonban a neveléstudományi gyakorlatban ez bevált módszer. Itt ezen a ponton a pszichológiai és neveléstudományi gyakorlat elválik egymástól: míg az előbbi szigorúan követi az APA-stílust (kutatási cél, hipotézisek, minta és módszer, eredmények, diszkusszió), úgy tűnik, az utóbbi másfajta logikát követ. Az eredmények bemutatása korrekt, szakszerű, a táblázatok és ábrák megfelelően közvetítik a szükséges információkat.

A saját kutatási eredmények összegzése után a harmadik nagy rész a szociális készségek és képességek fejlesztéséről szól, megfelelően keretbe foglalva az elmélettől az empirikus kutatásokon át a gyakorlati fejlesztésekről szóló logikai fonalat. Talán jó lett volna ehhez is egy összefoglaló táblázat a könnyebb áttekintés kedvéért, annál is inkább, mert a Szerző kiváló összefoglaló táblázatokat készített a korábbiakban.

A disszertáció azon túl, hogy igazolja a Szerző szakirodalomban való jártasságát, saját eredményekben is bővelkedik. Ilyen saját eredmény többek között:

- Annak megállapítása, hogy az extravertió, az érzelmi stabilitás és a nyitottság olyan stabil személyiségjegyek, amelyek az életkor és nem függvényében nem módosulnak jelentősen.
- A szociális kompetenciának vannak olyan alkotóelemei, amelyek jól fejleszthetőek, ezek a szociális készségek.
- A szociális készségek és képességek leginkább gyermekkorban befolyásolhatók.
- Hiánypótló a Szerző által felvázolt fejlődési görbe, amely segít annak kiderítésében, hogy mely életkorban a leghatékonyabb a szociális készségek fejlesztése.
- Az életkor meghatározó a diákok és a pedagógusok véleménye szempontjából; 12 éves korban mutatta a legkisebb hasonlóságot.
- A fejlesztési lehetőségek elemzésére életkori bontásban került sor (óvodás és kisiskoláskorban).

Mindezek alapján megállapítható, hogy a disszertáció igazolja a Szerző kompetenciáját, jártasságát a szakirodalomban és kutatási módszertanban, valamint a gyakorlati pedagógiai munkában. A publikációinak mennyisége és minősége kiváló, ami folyamatos, kitűnő munkaképességről tesz tanúbizonyságot.

A jelen disszertáció, illetve a tézisek alapján javasolom a doktori mű elfogadását és nyilvános vitára bocsátását.

Szeged, 2019-06-06



Prof. Dr. Pikó Bettina
egyetemi tanár, az MTA doktora